

W.-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen vroeger onzijdig is geweest en dat het mannelijk geslacht uit het Oosten Vlaanderen is binnengedrongen. Brabant moet dus de haard zijn van het mannelijk, de rest van Nederland had onzijdig geslacht.

Zou dit wellicht hiermee samenhangen dat in het hele Nederlandse taalgebied oorspronkelijk een onzijdig woord **jader*, *jeder*, enz. heeft geheerst? Hebben de verschillende benamingen die dit oorspronkelijke woord hebben verdrongen het geslacht ervan overgenomen?

K. HEEROMA.

Van Gendarme tot Rijkswachter

door Dr. JAN GRAULS.

De termen *gendarme* en *gendarmerie* vormen een brokje geschiedenis van Vlaamsch-België. Hoeveel artikelen zou men er sedert 1830 niet over geschreven hebben? Wie heeft er niet zijn woordje over meegepraat? Hoeveel Vlamingen hebben hun hersenen niet vermoeid om een behoorlijke, zuiver Vlaamsche vertaling van deze woorden te vinden?

Thans is men eindelijk tot rust gekomen. In het jaar onzes Heeren 1932 hebben *gendarme* en *gendarmerie* den genadeslag gekregen en zijn ze, officieel althans, vervangen door *rijkswachter* en *rijkswacht*. Zoo is Vlaanderen van vreemde smetten vrij! Het heeft echter draad gekost.

Onze grootouders moesten zich tevreden stellen met het opschrift *Gendarmerie nationale*. Ze begrepen er wel niets van; dat was immers niet noodig; de gendarmen zouden zelf de beteekenis van hun naam wel doen voelen.

Onze ouders gingen al een stap verder; hun gaf men te lezen: *Gendarmerie nationale* — *Nationale gendarmerie*. Dat was de tijd der alleenzaligmakende tweetaligheid. Een op bezuinigingen loerende pennelikker vond dat dit tweetalig opschrift zonder bezwaar kon vereenvoudigd worden, zonder daarom zijn tweetalig karakter te verliezen en voortaan las men in de voornaamste gemeenten van Vlaamsch-België: *Nationale gendarmerie nationale*! Op die wijze werden de wetten van het Belgische volk

nageleefd en werd 's Lands Schatkist tevens gespijsd door allernoodzakelijkste bezuinigingen op verf en verfwerk.

En dan kwam ten slotte in 1932 de Permanente Commissie tot bevordering van eenheid en vastheid in de Nederlandsche bestuurstaal in België en die besliste, onder het wijze en grijze voorzitterschap van F. V. Toussaint van Boelaere, dat Barbertje moest hangen en dat *gendarme* en *gendarmerie* voor eeuwig uit het Vlaamsche land zouden worden gebannen. Hun plaats zou ingenomen worden door *rijkswachter* en *rijkswacht*.

En inderdaad sindsdien kan men in de meeste Vlaamsche gemeenten het zuiver Vlaamsche eentalige opschrift bewonderen : *Rijkswacht*. Dat vervult het hart der echte Vlamingen met fierheid doch de franskiljons daarentegen meenen dat we ons op een gevaarlijk pad begeven en de Vlamingen hoe langer hoe meer berooven van de weldaden der Latijnsche cultuur.

De strijd is thans uitgevochten : het oogenblik is dus gekomen om een laatsten groet te brengen aan de verslagenen *gendarme* en *gendarmerie*.

Een interessant woord die *gendarme*. Die term heeft een geschiedenis, niet enkel in Frankrijk, zijn geboorteland, doch in een groot deel van Europa.

Het woord is niet ontstaan als een enkelvoud doch als een meervoud, namelijk *gens d'armes* d. i. gewapende lieden. In een tekst van Bercheure (14e eeuw) lezen we : „Chevaucheurs estoient ceulx que nous appelons maintenant *gens d'armes*” (aangehaald door LITTRÉ en GODEFROY).

In de 15e eeuw onder Karel VII vormden die *gens d'armes* een zware ruitery waarvan ruiters en paarden overvloedig van wapens waren voorzien. Van 1660 af, onder Lodewijk den XIV^{en}, vormden zij een escadron dat gedeeltelijk den dienst van den koning waarnam.

Tot aan de Fransche omwenteling had *gens d'armes* dus de beteekenis van krijgslieden, soldaten.

Het woord was ook verspreid in het Nederlandsch. Zoo vermeldt KILIAAN in zijn *Appendix peregrinarum, absurdarum, adulterinarumque dictionum* : *Gendarme*, Miles. *gendarmerie*. *Copiae militares*. *Jandarme/iendarme*. Miles.

IAN LOUYS D'ARCY geeft in *Le Grand Dictionnaire François-Flamen* (Utrecht, 1643) : *Gendarme*, m. Krijchsknecht, Soldaet. *vray Gendarme*, Rechtsinningen Soldaet. *Gendarmes armez à la légère*, Soldaten licht gewapent. *Gendarmerie*, f. Voet-volk, Krijchs-volk.

In *Het Grootte Woorden-boeck* van denzelfden schrijver wordt *gendarme* noch *gendarmerie* vermeld, doch in den *Appendice des mots absurdes et étranges* die aan het *Woorden-boeck* is toegevoegd, leest men : *Gendarme*, Soudart, Homme de guerre, m. *Gendarmerie*, Troupes de gendarmes.

Hetzelfde doet zich voor bij HENDRICK HEXHAM : *Het Groot Woordenboek gestelt in 't Neder-duytsch, ende in 't Engelsch* (Rotterdam, 1648). In het woordenboek geen spoor van *gendarme* noch *gendarmerie* doch in zijn *Appendix of wordes derived and borrowed from the Latine, French, and Spanish Tongues, which are now in use among the Nether-dutches* treft men aan : *Gendarme*, Souldiers. *Gendarmerie*, Troupes of Souldiers.

De *Synonymia Latino-Teutonica* vermeldt op het woord *miles* o. m. : *jendarme*, *jandarme*, *jendarmerie* en op *Militares copiae*, *jendarmerie* ; krijgsvolk.

L. MELJERS *Woordenschat*, 1^e Deel, 10^e druk, Amsterdam, 1745, geeft : *Gendarme*, krygsman/oorlogsman/soldaet. *Gendarmerie*, krygsvólk, oorlogsvólk.

Het is wel interessant hier de vertaling aan te halen welke J. DES ROCHES (*Nouveau Dictionnaire François-Flamand*, Anvers, 1786) van deze woorden geeft : *Gendarme*,

s. m. Een zwaer-gewapenden Ruyter. NB. *Gendarmes* au plur. signifie quelquefois : Alderly krygs-volk. *Gendarmerie*, s. f. De Ruytery des Konings van Vrankryk. Uit deze woordenboeken mogen we dus afleiden dat *gendarme* met de beteekenis van ruiter, soldaat en *gendarmerie* met de beteekenis van krijgsvolk algemeen gebruikelijk waren in het Nederlandsch in den loop der 17^e en 18^e eeuw.

Wij kunnen echter nog verder opklimmen. Immers in JAN VAN STYVEVOORTS *Refereinenbundel*, anno 1524 (De Sikkel, Antwerpen) lezen we in deel II, bl. 59 in het Referein *Rapen moet wel syn een ghesonde spijs*, waarin de hebzucht wordt gehekeld :

ian derm sou wel eten van een gheroofde coe
Dat vel naem hy mede dat calf daer toe.

Dr. LUC INDESTEGE, die een uitstekende *Keur uit Jan Van Styvevoorts Refereinenbundel* (Maaseik, 1934) heeft bezorgd, verklaart dit *ian derm* door *gendarm*. Daardoor wordt de lezer op een dwaalspoor gebracht. Immers *ian-derm* beteekende in 1524 niet het tegenwoordige *gendarme* doch soldaat, ruiter, krijgsman.

In het *Geusen-Liedeken* op het *Vertrek van Oranje* dat plaats had den 14 April 1567 (zie H. J. VAN LUMMEL, *Nieuw Geuzenlied-Boek*, bl. 32) lezen we :

Want de Hertoginne van Parmen,
Héeft haer bloedighe tanden ghewet,
Met alle haer loose Gensd'armen,
Die se al teghen de Christenen set.

In 1524 hadden we dus reeds het enkelvoud *ian derm* en in 1567 een meervoudsvorm op *en* : *Gensd'armen*.

J. J. SALVERDA DE GRAVE (*De Franse woorden in het Nederlands*, Amsterdam, 1906) vermeldt op bl. 58 dat *gendarme* overgenomen is in het Nl. tusschen 1500 en 1600, *gendarmerie* na 1600. Deze geleerde zegt echter niets over de beteekenis van die twee woorden. Hij plaatst ze evenwel

onder de rubriek : *Strafzaken* en niet onder *Legerinrichting*. Voor de 16^e en 17^e eeuw moeten ze zonder den minsten twijfel als legertermen beschouwd worden.

Tot aan de Fransche omwenteling had *gendarme* dus in Frankrijk en elders een beteekenis die heelemaal afwijkt van de tegenwoordige. In 1690 geeft A. FURETIÈRE (*Dictionnaire universel*) volgende omschrijving van het woord : „Cavalier armé. Il se dit particulièrement des gendarmes „du Roi, ou de la Reine, etc., qui ont succédé aux hommes „d'armes des anciennes compagnies d'ordonnance qui „étaient armés de toutes pièces. Maintenant, les Compa- „gnies de Gardes du Corps, Mousquetaires et Chevaux- „Légers de la Maison Royale tiennent rang de *gendarmes* „et sont réputés du corps de la Gendarmerie” bien qu'ils „soient armés à la légère.”

In de eerste uitgave van den *Dictionnaire de l'Académie française* (1694) lezen we : „Sign. quelquefois toutes sortes „de gens de guerre, soit infanterie, soit cavalerie.” Als voorbeelden worden opgegeven : „Les gendarmes ont passé „par là. Un logement de gendarme. Terres de moines sont „fort sujettes aux gendarmes.”

Het meervoud luidde vaak *gensdarmes* in het Fransch der 17e eeuw (zie voor deze en voor bovenstaande aanhalingen : G. CAYROU, *Le Français classique*, Paris, 1923).

Gendarme had dus over het algemeen tot aan de Fransche omwenteling de beteekenis van krijgsman, soldaat, niet enkel in het Fransch maar ook in de verschillende talen waarin de term overgenomen werd.

P. CORNEILLE laat in zijn in 1635 geschreven treurspel *Médée* deze tooveres verhalen hoe zij er in slaagde het gouden vlies te bemachtigen. Daartoe moest ze een reeks heldendaden verrichten en o. m. :

seule, j'ai par mes charmes
Mis au joug les taureaux et défit les gendarmes.

(*Médée*, II, 2.)

In moderne ooren klinken die „gensdarmes” eerder comisch.

De Fransche omwenteling, die zooveel heeft veranderd, zal ook haar invloed doen voelen op *gendarme* en *gendarmerie*, immers bij decreet van 22 December 1790 wordt uitgevaardigd dat : „La maréchaussée portera désormais le nom de *gendarmerie nationale*.” Het *Journal de la Montagne*, n° 32, vermeldt verder : „Le ministre de la guerre „donnera des ordres nécessaires à la gendarmerie nationale des départements” (3 Juli 1793).

De *Dictionnaire de la Constitution*, 1791, omschrijft als volgt, de *gendarmerie nationale* : „Troupe qui a remplacé „l'ancienne maréchaussée et qui fait, comme elle, partie „de l'armée française.”

Le Néologiste français ou Vocabulaire portatif des mots les plus nouveaux de la langue française, 1796, vult bovenstaande omschrijving aan met : „elle (la gendarmerie „nationale) doit veiller à la sûreté intérieure de la France „et surtout de la campagne”.

Terwijl *gendarme* tot nog toe de beteekenis had van soldaat, beteekent de term *gendarme national* van 1790 af : lid van het corps der *gendarmerie nationale*. Zie voor bovenstaande aanhalingen MAX FREY : *Les Transformations du Vocabulaire français à l'époque de la Révolution*, 1789-1800 (Paris, 1925), bl. 227 en 228.

En nu begint een tweede zegetocht van *gendarme* en *gendarmerie* door Europa. Overal waar de Fransche wapens zegevieren worden de nieuwe begrippen en instellingen ingevoerd. België komt eerst aan de beurt, dan volgen de andere Westeuropesche landen.

In 1797 wordt België met Frankrijk vereenigd en krijgt dezelfde instellingen als dit land.

Nederland zal weldra volgen. Den 1^{en} October 1805 wordt in dit land een *corps de gens d'armes* opgericht dat speciaal belast is met het handhaven der openbare rust, het doen eerbiedigen der wetten en het bewaken van de veiligheid van de openbare wegen en grenzen. In 1806 sticht Napoleon het koninkrijk Holland en den 1^{en} Maart 1807 krijgt het *corps de gens d'armes* den naam van *Koninklijke Gendarmerie*. In 1810 wordt Nederland ingelijfd bij Frankrijk en de *Gendarmerie* houdt op te bestaan. Doch Nederlands onafhankelijkheid was nakend en bij besluit van 26 October 1814 werd het corps Koninklijke Marechaussee tot stand gebracht.

In België ontbreekt het niet aan afwisseling in de geschiedenis der gendarmerie. Bij de wet van 28 germinal jaar VI (17 April 1798) wordt dit korps volledig ingericht en de eerste titel der wet luidt : „De l'institution de la gendarmerie nationale.”

Een „décret impérial” van 11 Juni 1806 spreekt nog enkel van de „gendarmerie”.

In 1815 worden België en Nederland vereenigd tot het Koninkrijk der Nederlanden. En de Fransche termen *gendarme* en *gendarmerie* mogen het afstappen om plaats te maken voor... een andere Fransche benaming *maréchaussée*. Het hierboven bedoelde besluit van 26 October 1814 geldt thans ook voor België en den 30^{en} Januari 1815 vaardigt Koning Willem een besluit uit „arresterende het „reglement op de politie, de discipline en de dienst der „maréchaussée”. De aandachtige lezer zal aan de taal wel opgemerkt hebben dat de Fransche overheersching voorbij is en dat we een zuiver Nederlandsche periode zijn getreden. Het zal echter niet lang duren want de Belgische omwenteling staat voor de deur en bij besluit van 19 No-

vember 1830 van het Voorloopig Bewind wordt de „maréchaussée” ontbonden.

De considerans en het eerste artikel van dit Fransch besluit mogen hier een plaats vinden :

„Le Gouvernement provisoire, attendu que l'esprit d'ac-tion et la composition de la maréchaussée ne sont pas „parfaitement en harmonie avec les principes et les droits „que la généreuse nation belge soutient les armes à la „main ;

„Arrête :

„Art. 1er. — Le corps de la maréchaussée est dissous „et remplacé par la gendarmerie nationale belge.”

Dezen keer mocht de „maréchaussée” het afstappen en de „gendarmerie” keerde weer naar België om het nooit meer te verlaten.

In de Belgische Grondwet van 7 Februari 1831 werd een artikel 120 opgenomen dat luidt als volgt :

„Art. 120. — L'organisation et les attributions de la „gendarmerie font l'objet d'une loi.”

Dat was Fransch en dat was in 1831. En nu heeft het juist tot den 19^{en} December 1925 geduurd vooraleer er een *officieele* Nederlandsche tekst van de Belgische Grondwet verscheen ! Van overhaasting kan men hier bezwaarlijk spreken en ge moet u dan ook niet verwonderen dat de Vlamingen, zonder officieele leiding en steun, hun verbeelding vrij spel hebben gelaten om een passende Nederlandsche benaming te vinden door dit Fransch import-artikel.

Voor al onze groote GUIDO GEZELLE, die immers een broertje dood had aan alle bastaardwoorden, heeft herhaaldelijk getracht het „schuimwoord” te weren.

In het Westvlaamsch tijdschrift *Biekorf*, 1^e jaargang, n° 14 (in Hooimaand, 't jaar 1890) vervlaamscht hij uit het Friesch een stukje van JOOST H. HALBERTSMA : *Ge-*

boortelepels. In dit stukje gebruikt GEZELLE telkens een puristisch woord van eigen maaksel en laat het dan volgen door het cursief gedrukte bastaardwoord als b v. deelman of *notaris*, een *caporal* of rotmeester, *exercitie* of drillwet, de staven of *letters*, de Fransche *administratie* of dienstmanschap, de tuchtmeester of *commissaris*, enz. Op bl. 213 schrijft hij : „Als ik voor de Fransche tuchtkamer of *bureel* „van *politie* verscheen, kwam er een wapenknecht of „*gendarme* voor, die mij vroeg : *Monsieur, votre billet de „baptême !...*”

In denzelfden jaargang van *Biekorf*, bl. 378, begint GEZELLE als volgt een opstel over Cornelis Cansele :

„Cornelis, anders gezeid *Nelis* of *Neel*, *Cansele* woonde, „in de jaren 1460-77, rechts buiten de oude stad Kortrijk, „daaromtrent waar nu 's Lands hapsaarden, wapenruiters „of *gendarms* hunne huizingen hebben, te weten op de „Houtmart,...

GEZELLE heeft dus reeds drie termen voorgesteld ter vervanging van *gendarme*, namelijk : wapenknecht, 's Lands hapsaard en wapenruiter.

De eerste en de derde zijn duidelijk ; de tweede vereischt eenige opheldering.

In zijn *Duikalmak* van 1895 (op 7 Dec.) komt GEZELLE er op terug : „Sint Ambrosius... was rustwaarder bij „'t volk... en is deswegen Patroon der hapsaarden (die men „heet *gens d'armes*” (aangehaald in het *Wdk der Nl. Tl.* i. v. *Hapschaar*).

Het woord is nog gebruikelijk in verschillende streken van Zuid-Nederland.

DE BO (*Westvlaamsch Idioticon*, Gent, 1892) vermeldt o. m. : „*Hapsaard*, *Hapschaard*, m., klemtoon op *hap*. Te „Brugge, te Oostende en in de omstreken heet men *hap- „saards* de politiebedienden die in stad en te lande de dieven „grijpen, de schuldenaars aanhouden, enz. ; anders ook

„Stadsersjanten en Veldwachters genaamd, fr. *officiers de police...*”

De Brugsche schrijver KAREL DE WOLF gebruikt het woord in dien zin in een humoristisch stukje : *Eentje van den Zwartten Busschere* :

„— Dat 'k hem maar koste wegklappen, rulde de baas... „en hij naar buiten achter een schâbletter.

„— Wel, Plisse Backers ! kraaide Karel van als hij den „hapsaard zag binnenkomen...” (*De Standaard*, 12 Juni 1935).

P. J. CORNELISSEN en J. B. VERVLiet (*Idioticon van het Antwerpsch Dialect*, Gent, 1899) vermelden : „*Hapsjar*, „*Hapsjèèr*, znw., m. — Beslagmaker, iemand die met alles „bemoeid is en zich wil doen gelden... Bedrieger, valschaard, „verrader...”

In het Hasseltsch ken ik enkel den vorm *hepsjaar* met de beteekenis van bemoeial.

Het *Wdk der Nl. Tl*, VAN DALE, KOENEN, VERSCHUENEN geven voor *hopschaar* naast de beteekenis gerechtsdienaar ook die van inhalig persoon, vrek.

Men houdt het voor waarschijnlijk dat Nl. *hopschaar*, *hopsaard* een vervorming is van Fr. *happe-chair*, hapscheer, diender, dievenvanger.

Vermelding verdient nog dat in het Luiker Waalsch het archaische *hape-tchâr* de beteekenis heeft van : *happe-chair*, homme rapace, pillard (zie J. HAUST, *Dictionnaire Liégeois*, Liège, 1933).

Het schijnt zonderling dat GEZELLE, die er zoo op uit was al het oneigene uit de taal te weren, het ondietsche *gendarme* door het eveneens ondietsche *hopsaard* wilde vervangen. GEZELLE ziet echter een verschil tusschen Nl. *hopschaar* en Westvl. *hopsaard*. In *Loquela* behandelt hij het te Loo gehoorde *hopsaard* dat de beteekenis heeft van : stouterik, stoute jongen en hij schrijft o. m. : „'t Woord

„*happen* heeft in 't platduitsch, zegt GRIMM, en ook in het „nederlandsch, zegt DIEFENBACH, eene versterkte, met -s „uitgebouwde nevengeaante *hapsen* = grijpen, vaste stek- „ken ; van daar komt gelijkerwijze een w. *hopsaard* = die- „venpakker, landjager, *gendarme*. Nu, gelijk men hier „en daar op zijn fr. zegt : 't Is ne *gendarme* van ne' jongen, „zoo zegt men te Loo, liever op zijn oud vl. : 't Is nen „hopsaard !”

Deze afleiding schijnt eerder phantastisch. Laten we enkel opmerken dat GEZELLE weer twee nieuwe vertalingen voorstelt voor *gendarme* : *dievenpakker*, *landjager*. Deze laatste is letterlijk overgenomen uit het Duitsch : *Landjäger*, welk woord eveneens *gendarme* beteekende.

Laten wij ons overzicht der puristische pogingen voortzetten.

In *Biekorf*, 3^e jaargang (1892) (bl. 156-158) wijdt de E. H. JAN CRAEYNest, een vriend, bewonderaar en volgeling van GUIDO GEZELLE, een gansch artikel aan het vraagstuk onder den titel : „*Hoe zegt gij 'Gendarme' in onze tale?*”

Het artikel begint als volgt :

„'t En geldt hier de uitsprake niet van 't woord. Het „ongeleerde volk zegt : *sj'ndarme*, *sj'nderme*, *sjanderme*, „*sjondarme*, *sjonderme*, *s'ndarme*, *s'nderme* en wat weet „ik al. Sommigen die geleerd zijn, hebben liever de *g* op „zijn vlaamsch uit te brengen. Doch het woord is en blijft „louter fransch ; 't is dus best dat wij de fransche uit- „sprake, lijk het meeste deel der beschaafde lieden doen, „zoovele mogelijk nabijkomen. Of liever... best van al nog „ware 't, konden wij dat woord geheel en gansch aan de „Franschen laten en een inlandsch woord vinden om het „degelijk te vervangen.

„Doch dat en is zoo gemakkelijk niet. 't En is niet „moeilijk, neen 't, om dat woord te vertalen : *Gendarmes*

„of *gens d'armes*, zou eigenlijk *homme d'armes* moeten „luiden in 't enkelvoud, 't is te zeggen 'wapenman'. Maar „het fransch woord *gendarme* heeft door het gebruik een „bijzondere bedienisse gekregen die ons dietsch woord „tot nu toe niet en heeft ; bovendien, de woorden ‚wapen- „man, wapenknecht' verwekken zoo duidelijk het gedacht „van *soldaat* of krijgsman in 't algemeene, dat er weinig „of geene hope en is van ze ooit te zien gebruikt geraken „in stêe van het uitheemsche *gendarme*.

„De geschikte name, naar onzen zin, niet om het woord „*gendarme* te *vertalen*, maar om het deugdelijk te ver- „vangen, wierd mij, over eenige maanden, gissender wijze „opgegeven door eenen Limburger, den heer Robbrecht „Schrijvers.

„1° Tenden de jaren 1400, tijdens Maximiliaan van „Oostenrijk, warendr duitsche wapenlieden in ons land, „die men *landsknechten* noemde ; dat woord hebben de „Franschen achtergezeid en daar *lansquenet* van gemaakt. „De landsknechten waren : a) wapenlieden, zooals onze „*gendarms* ook zijn ; het waren b) *betalde* wapenlieden, „even als onze *gendarms* hedendaags.

„Het woord *landsknecht* beteekende dus, niet wapenman, „krijgsman in 't algemeene, maar een *bijzonder slag* van „wapenlieden. Het kan dus nu ter tijde nog dienst doen „om een bijzonder slag van wapenlieden aan te duiden, „te weten de *gendarms*, ofschoon dat slag van wapen- „knechten nu eenigszins verschillig is van het voortijdsche „wapenvolk welk men bij dien name noemde.

„2° Het woord 'knecht' of ‚dienaar' wordt meermaals „gebezigd om een ‚wapendragend' man te beteekenen. In „de middeleeuwen is er dikwijls sprake van wapenlieden „die ten dienste van de stad waren, en die men deswegen „*stedeserjanten* hiet ; nu *serjant*, *serviens* in 't latijn, is „zooovele te zeggen als ‚dienaar, knecht'. Tegenwoordig

„nog beteekent *stadsdienaar*, in Limburg en bij Kramers „eenen wapenman ten dienste van eene stad, te weten eenen „steêwachter of *politieagent*. Een *voetknecht* bediedt, in „alle woordenboeken, eenen *wapenman* te voete. Een lands- „*knecht* ware dus een knecht, een dienaar, een wapen- „dragend man, die aangesteld en betaald wordt, niet van „wege eene *stad*, zooals de *stadsdienaars*, maar van wege „het *Land*. En daarom zeggen ze in 't fransch *gendarmarie* „*nationale*.”

Vervolgens bespreekt CRAEYNST de door GEZELLE voor- „gestelde benamingen 's *Lands hapsaarden* en *wapenruiters* :

„Doch *wapenruiter* en voldoet niet, om de reden die „hooger voor ‚wapenman, wapenknecht' bijgebracht staat ; „daarenboven is ‚ruiter' onnauwkeurig, overmits de *gen- „darms* niet allen ruiters en zijn. 't Zelfste geldt ook voor „het woord *veiligheidsruiter*, daarmee HEREMANS in zijnen „woordenboek het fransche *gendarme* verdietscht ; daarbij „het woord is te lang om wel te zijn. Of *hapsaard*, *hapschaar* „en *hapscheer* bij KRAMERS, in 't fransch *happe-chair*, een „germaansch woord is, valt te betwijfelen. Ten anderen, „dat is een volksname voor ‚veldwachter, stadserjant' „zegt DE Bo, een lapname voor *sergent de ville*, zegt „KRAMERS. Ook, om aan dat woord den zin te geven van „*gendarme*, stond er in *Biekerf* ‚s *Lands hapsaarden*, „alsof men zeide : schâbeletters, aangesteld en betaald „niet van eene stad of van een dorp, maar van het Land. „Nu, als ge het woord *landsknecht* vergelijkt met het ge- „bruikte *stadsdienaar*, dan belet ge de zelfste tegenstellinge, „en ge 'n hebt maar één woord noodig om *gendarme* in „'t dietsch te zeggen ; 't gene veel beter is.

„3° De name ‚landsknecht' die, zooals men ziet, van ge- „schiedenis- en van woordswegen wonderwel geschikt is „om het uitheemsche woord *gendarme* te vervangen, heeft „nog dit groot voordeel : dat hij in onze tegenwoordige

„tale, mag men zeggen, niet meer gebruikt en wierd, en „dat hij bijgevolge geene verwarring en kan veroorzaken. „'t Gebeurde somwijlen dat er ievers een liefhebber dat „woord aanwendde in den algemeenen zin van *soldaat* of „voetganger, maar ziet KRAMERS' woordenboek b. v. en „ge zult overtuigd zijn dat de name ‚landsknecht' alreede „bij het oud ijzer gerocht was.

„Liever als dat schoon woord te zien verloren gaan, laat „het ons gebruiken om een teenemaal vreemd woord uit „onze tale te weren : 't zal een deugdelijk en vaderlandsch „werk zijn.

„De *nationale gendarmerie* is dan, volgens den zin dien „men daar aan hechten wilt, oftewel : *de landsknechten- „schap*, d. i. de verzameling der landsknechten, oftewel : „*het landsknechtenhuis*, d. i. het huis daar de landsknechten „verblijvende en woonachtig zijn.”

De 3^e jaargang van *Biekerf* eindigt met een *Bladwijzer van woorden en zaken* en op bl. XXXVI lezen we onder de rubriek : *Verdietschingen* : *Gendarme* = landsknechten ; *Gendarmerie nationale* = landsknechtenhuis ; *Gendarmerie nationale* = landsknechtenschap.

Met de vijf termen, voorgesteld door GEZELLE, met HEREMANS' *veiligheidsruiter* en SCHRIJVERS-CRAEYNST'S *landsknecht* komen me dus reeds aan zeven benamingen voor *gendarme*.

Het hierboven door KAREL DE WOLF en JAN CRAEYNST gebruikte woord *schabeletter* vergt eenigen uitleg.

Het *Wdk der Nl. Tl* vermeldt : „*Schabeletter* — *Schablet- „ter*, *Schaletter* —, znw. m. Van *Schade* en *Beletten* met „-er. — Politiedienaar, agent van politie, veldwachter, „schoutendienaar. In W.-Vlaand.”

L. W. SCHUERMANS (*Algemeen Vlaamsch Idioticon*, Leuven, 1865-1870) vermeldt het woord voor Brugge, Roeselare en elders en voegt er aan toe dat „men in 't L.

van Waas zegt : *schabetter*. DE BO, o. c., vermeldt het echter alleen voor Brugge en A. JOOS (*Waasch Idioticon*, Gent, 1900) vermeldt het heelemaal niet voor het Land van Waas.

Dat *schabeletter* zou gevormd zijn door *schade* en *beletten* wordt algemeen aangenomen ook door VERCOULLIE in de 2^e uitgave van zijn *Bekn. Etym. Wdk der Nl. Tl*. In de 3^e uitgave (1925) verandert deze geleerde van meening en schrijft :

„*schabletter* m, wegens korte *ä* en klemtoon op *blet*, niet „uit *schadebeletter*, maar bij Ofra *eschableter* = kwetsen, „met *ex* van Mlat. *cap(p)ulare* = houwen, *capulatus* = „zwaarddrager.”

Deze afleiding schijnt mij waarschijnlijker dan de vroeger gangbare.

In het door de Koninklijke VI. Academie uitgegeven *Bastaardwoordenboek* (Gent, 1895) van JAN BROECKAERT, lezen we op het woord *Gendarm*, Fr. *gendarme*. — „Een „eigenlijk Nederlandsch woord ontbreekt hier nog voor. „In Limburg : dievenleider (ECREVISSE, SLEECKX en VAN „DE VELDE) ; hapsaard, hapschaard (DE BO) ; hapschaar „(HOLL.), van 't Fr. *happe-chair*, dat er zelf Germaansch „uit ziet ; pakkeman (volksw.). Veiligheidsruiter (HERE- „MANS). Wij geven in bedenking of *rijkswachter* niet beter „passen zou ter vervanging van het uitheemsche *gendarm*?”

Wij vestigen de aandacht op BROECKAERT'S bedenking : de door hem voorgestelde term zal ongeveer veertig jaren later de officieele benaming worden !

Zonder slag of stoot is dat echter niet gegaan. Reeds in 1904 kwam A. C. MEYER, pr. (*Wandelingen op Nederlandsch Taalgebied*, Antwerpen, 1904, bl. 259) er tegen in verzet : „De *Gendarm* heet voortaan *Rijkswacht*. De *Maréchaussée* „in Nederland mag van geluk spreken, dat men daar zoo „dwaas niet is ; het ware te vreezen, dat er te veel con-

„currentie zou zijn tusschen den rijkswacht en den rijksweldwachter!”

Wij kunnen hier natuurlijk de artikelen niet aanhalen welke in de Fransche zoowel als in de Vlaamsche pers verschenen zijn in verband met rijkswacht, nationale gendarmerie, enz. De heer R. SCHRIJVERS heeft enkele dier artikelen uitvoerig besproken in de twee deelen van zijn *Op den Wandel met Taalgidsen* (Kortenberg, 1912 en 1914). In de tweede reeks van dit werk schrijft hij, bl. 12 : „Nationale gendarmerie : best te vervangen door rijks- of landsgendarmerie en ook al door landelijke gendarmerie.” Op bl. 129 van dezelfde reeks komt hij terug op hetzelfde onderwerp : „Dan, ik zou niet zeggen : gendarmerie nationale = rijkswacht. Ik zou ook niet meer voorstellen : gendarmerie nationale = landsknechtschap (*Biekorf*, 1892, Meimaand). Maar, waarom niet : rijks- of landsgendarmerie.”

De geestelijke vader van „landsknechtschap” verstoot dus zijn kind, maar schenkt er ons drie andere.

P. BELLEFROID (*Dictionnaire Fr.-Nl. des Termes de Droit*, Hasselt, 1912) vermeldt : „*Gendarme*, Gendarm, rijkswachter, veiligheidsruiter, *Gendarmerie*, Gendarmerie, rijkswacht, veiligheidswacht. — *Gendarmerie nationale*, rijkswacht, nationale gendarmerie.”

In de 3e uitgave van zijn woordenboek (1930) vermeldt BELLEFROID nog enkel : Gendarm, rijkswachter ; Gendarmerie, rijkswacht, (in Nederland) Maréchaussée.

Willen we nu eens een opsomming geven van de verschillende voorgestelde termen : wapenknecht, 's Lands hapsaard, wapenruiter, dievenpakker, landjager, veiligheidsruiter, landsknecht, rijkswachter, rijksgendarmerie, landsgendarmerie, landelijke gendarmerie. In totaal elf!

En nu wil ik nog niet eens spreken van volks- of spotnamen als *pakkeman* vooral gebruikt door en voor kinderen ;

(zie CORNELISSEN en VERVLiet en A. JOOS, o. c.). Verder *harenmuts* (zie CORNELISSEN en VERVLiet, o. c.) dat vóór den wereldoorlog een gepaste benaming was maar nu niet meer : onze Rijkswachters dragen immers geen kolbak meer op hun tochten door stad en dorp.

Gedurende den oorlog en lang daarna was een spotnaam bijzonder populair zoowel in Waalsch- als in Vlaamsch-België, namelijk *piottenpakker*. Als men nu weet dat onze infanteristen *piotten* worden genoemd, zal men spoedig begrijpen hoe een spotnaam als *piottenpakker* onvermijdelijk moest gegeven worden aan Rijkswachters die tot speciale opdracht hadden alle weerspanningheid en desertie te beletten (zie dienaangaande E. VAN MOERE, *Soldatenleven*, Leuven, 1919, bl. 21). Deze auteur stelt aldaar nog een twaalfde benaming voor ter vervanging van *gendarmerie* waar hij schrijft : „onze koninklijke landwacht, anders gezegd, nationale gendarmerie !...”

Bij koninklijk besluit van 18 September 1923 werd een commissie aangesteld „met opdracht de bepalingen van de Grondwet, de Wetboeken, de wetten en de gebruikelijke besluiten, waarvan geen officieele vertaling in de Vlaamsche taal werd bekend gemaakt, in deze taal te vertalen.”

Eerst moest dus de Grondwet in het Nederlandsch worden vertaald en het hierbovenbedoelde artikel 120 luidt in de vertaling : „Art. 120. De inrichting en de bevoegdheden van de Rijkswacht worden bij een wet geregeld.”

Deze vertaling verscheen in het *Belgisch Staatsblad* van 19 December 1925 en van dat oogenblik af mocht zij „alléén worden gebruikt voor het onderwijs in de scholen, athenea en hoogeschoolen van den Staat, alsook voor het opmaken van alle openbare akten uitgaande van de wettelijk gestelde machten.”

Dit was natuurlijk een geweldige voorsprong voor den term *Rijkswacht* op zijn mededingers.

Bij besluit van 21 October 1930 van den Minister van Binnenlandsche Zaken en Volksgezondheid werd een permanente commissie opgericht „tot bevordering van eenheid „en vastheid in de Nederlandsche bestuurstaal in België”. Deze commissie nam den term *Rijkswacht* over en in de eerste lijst der door haar behandelde en door den minister-raad aangenomen benamingen verscheen dan ook gendarme = rijkswacht en gendarmerie = rijkswacht (zie bl. 28 der *Eerste Lijst*, Brussel, 1932).

In haar *Vierde Lijst* (Brussel, 1936), bl. 7, veranderde de Commissie van zienswijze en vertaalde gendarme door *Rijkswachter*. Ditmaal is de zaak voorgoed geregeld en in de officieele opschriften en stukken is er nog alleen sprake van *Rijkswacht* (instelling en gebouw) en *Rijkswachter* (lid dier instelling).

Hoe is men er nu vóór 40 à 50 jaar toegekomen die benamingen *Rijkswacht* en *Rijkswachter* voor te stellen?

Naar mijn meening gebeurde dit onder invloed van de Nederlandsche termen *Rijksveldwacht* en *Rijksveldwachter*. In Nederland bestaat de *Rijkspolitie* immers uit de *marechaussee* en de *rijksveldwacht*. Terwijl de *marechaussee*, gedeeltelijk bereden en gedeeltelijk onbereden, oorspronkelijk diende tot bewaking der grenzen en thans ook belast is met de bewaring van de rust en de uitoefening van algemeen en rechterlijk politietoezicht, kreeg de *Rijksveldwacht* opdracht de orde te handhaven op het platteland.

De beteekenis van de Nederlandsche *Rijksveldwacht* stemt dus gedeeltelijk overeen met die van de Belgische *gendarmerie*; daar deze laatste echter niet enkel werkzaam is op het platteland maar ook in de steden, heeft men *veld* weggelaten en er *Rijkswacht* van gemaakt. En ik meen dat men goed gedaan heeft: het is een kort, klaar en nog jong woord dat heel wat discussies over die onzalige *nationale gendarmerie* zal doen ophouden.

Zal nu *Rijkswachter* onmiddellijk mondgemeen worden en overal de plaats innemen van *gendarme*? Zoo vlug zal dat wel niet gaan. Eerst na lang officieel gebruik zal het woord doordringen onder het volk. En dan zal het er nog niet in slagen het zoo populaire *gendarme* te verdringen. *Gendarme* is te oud en heeft te veel bijbeteekenissen gekregen om nog uit de Vlaamsche volkstaal te verdwijnen.

Evenals in het Fransch noemt men in Vlaamsch-België een sterke, ruwe, stoute vrouw *ne zjanderm*; in Brussel noemt men een dikken bokking *ne zjanderm* doch ook *gardevil* en omdat zulk een bokking gewoonlijk groote oogen opzet noemt men hem ook *ne zjanderm mei krisjuge* (dit laatste wordt gezegd van roode of loopende oogen). Evenals in het Fransch noemt men de platte gedroogde en gerookte saucijzen *gendarme*.

Dat *gendarme* reeds sinds lang ingeburgerd is zoowel in Vlaamsch- als in Waalsch-België kunnen we afleiden uit het feit dat heel wat menschen het woord *gendarme* tot familienaam hebben. Zoo kennen we een *Jeandarme* en een *Geandarme* te Leuven, een *Jeandarme* te Luik, een *Gendarme* te Brussel, enz. Te Brussel woont zelfs een generaal die *Gendarme* heet!

Het is niet waarschijnlijk dat *gendarme* ooit uit de Vlaamsche volkstaal zal verdwijnen.

Neem b. v. de benaming *maréchaussée*; die is in België slechts gedurende 15 jaar officieel gebruikt geweest: van 1815 tot 1830 en nog zijn er Zuidnederlandsche plaatsen waar het woord mondgemeen is om de gendarmen te paard aan te duiden. Zoo zegt men b. v. te Dudzele (West-Vlaanderen): *De marechausseeën zien doar* (d. i. de marechaussees zijn daar) wanneer er twee gendarmen te paard voorbijrijden. De benaming geldt er alleen voor de gendarmen te paard.

Die term *maréchaussée* is al even interessant als *gendarme*.

en *gendarmerie*. Het woord is een afleiding van Fr. *maréchal*; deze term is ontstaan uit *marahskalk* d. i. oorspronkelijk de knecht of *skalk* die de paarden (*marah*) verzorgt. Deze beteekenis vindt men nog terug in Fr. *maréchal ferrant* (hoefsmid), in Fr. *maréchal vétérinaire* (paardenarts) en in *maréchal des logis* (wachtmeester). De term *maréchal* is echter de hoogte in gegaan en kreeg de beteekenis van opperofficier die 's Konings stallen moest bewaken, dan van generaal en ten slotte *maréchal de France*, de hoogste waardigheid in het Fransche leger.

Ook in de andere talen heeft dat woord zijn weg gemaakt.

Zoo kennen we in het Mnl. het w. *maerscalc* of *marscalch* met de beteekenis van : 1° paardeknecht, stalknecht, iemand die zich met de verzorging van paarden bezig houdt, hoefsmid en paardenarts; 2° vorstelijk of stedelijk ambtenaar, die op reizen en in veldtochten het toezicht had over legertrouwen, mondbehoefden, stallen, enz., stalmeester; 3° bisschoppelijk ambtenaar, die op het platte land van het Sticht de hooge jurisdictie uitoefende (zie VERDAM, *Mnl. Wdk*).

Een *maerscalkege* of *maerscalkigge* was in het Westvlaamsch de vrouw van een maarschalk of een vrouwelijke maarschalk.

Het ww. *maerscalken* en *maerscalziën* beteekende : een paard bezorgen of behandelen, bepaaldelijk het beslaan of het behandelen, als het ziek is.

De *maerscalkerie* omvatte al wat betrekking heeft op de voeding en de behandeling der paarden, op de paardenstallen, al wat op reizen en veldtochten noodig is voor den legertrouwen.

De *maerscalkie* was de waardigheid van maarschalk.

Zelfs treft men een enkel maal den vorm *marisauchie* aan die ontleend is aan ofra. *maréchaussie*.

Dat de term *maerscalc* zeer oud is en sedert eeuwen moet

gebruikelijk zijn geweest in Vlaanderen, bewijzen de talrijke geslachtsnamen die er uit ontstaan zijn, als b. v. De Maerschalk, Demaerschalc, De Maeschalc, De Maeschalc, Marschalck, Maerschalc, Maerschalc, Maeschalc, Maeschalc, enz. De Westvlaamsche familienaam Marysael of Marysael is de vervlaamsching van het Fr. *Maréchal*.

In het Fransch hebben we de geslachtsnamen : *Maréchal*, *Mareschal*, *Marichal*, *Marchal*, *Marescaux*, enz.; in het Duitsch : *von Marschalk*, *Mareschall*, *Marschall*, enz.; in het Engelsch : *Marshal*, *Maskell*; in de Slavische talen : *Marzall*, *Marszalek*, enz.

Maréchaussée beteekende vroeger : 1° het rechtsgebied der maarschalken, 2° de waardigheid van maarschalk en 3° een korps ruiters die de openbare veiligheid moest handhaven. Dit korps kreeg bij den aanvang der Fransche omwenteling den naam van *gendarmerie nationale*.

L. CLÉDAT : *Dictionnaire Etym. de la Langue française*, 9e édition, omschrijft de derde beteekenis van *maréchaussée* als volgt : „Une troupe de maréchaux, une troupe de „cavalerie chargée de la police; comparez *sergent de ville*, „le sergent ayant dans l'infanterie le grade correspondant „à celui de maréchal des logis dans la cavalerie.”

Frankrijk heeft in 1790 den term *maréchaussée* over boord gegooid; in 1814 neemt Nederland hem over en ontdoet zich terzelfdertijd van *gendarmerie* dat in Frankrijk den schepter blijft zwaaien.

In Nederland leidt *maréchaussée* een eigen, zelfstandig bestaan. Het is vooreerst een verzamelwoord ter aanduiding van een militair politiecorps in Nederland en ook wel in Ned.-Indië. Als zoodanig is het woord vrouwelijk en heeft geen meervoud. Doch het woord beteekent ook een lid van dat corps, en wel elk van de manschappen en in dat geval is het mannelijk en heeft als mv. *marechaussees*. Daar dit gebruik geheel van het Fransch afwijkt, is de spelling

maréchaussées in het mv. wat zonderling : het Fr. woord komt in het mv. niet voor (zie dienaangaande het *Wdk der Nl. Tl.*).

Zoo luidt artikel 6 van het Besluit van 30 Januari 1815 : „Geen officier, onder-officier of *maréchaussée* mag eenigen „handel drijven, enz.” Verder is er sprake van „Het gedrag „der officieren, onder-officieren en *maréchaussées*...”.

Vermelding verdient dat in den Franschen tekst van bovenbedoeld besluit van 30 Januari 1815 en in het Algemeen Reglement van 20 Maart 1815 het woord *maréchaussée* eveneens voor een persoon wordt gebruikt en insgelijks in het mv. voorkomt. Zoo luidt artikel 6 : „Nul „officier, sous-officier ou *maréchaussée*, ne pourra faire „aucun commerce...” Verder artikel 59 : „Le colonel „commandant du corps est spécialement chargé de faire „connaître au département de la guerre les sous-officiers „et *maréchaussées* qui se seront distingués par des actions „d'éclat...” enz. Daaruit blijkt hoe ten tijde van het Koninkrijk der Nederlanden het Fransch beïnvloed werd door het Nederlandsch. Thans is in België het tegenovergestelde het geval.

Het woord *politie* heeft denzelfden weg gevolgd als *maréchaussée* ; *politie* met de beteekenis van : toezicht op de openbare orde, ambtenaren en beambten met dit toezicht belast, is tamelijk laat in gebruik gekomen, „sedert „het einde den 18e of het begin der 19e eeuw, onder Franschen invloed” (zie *Wdk der Nl. Tl.* i. v. *politie*).

Dat dit woord onder Franschen invloed staat hooren we voldoende aan de Zuidnederlandsche uitspraak : bijna overal in Vlaamsch-België zegt men *pelis* of *pelies*.

Ook in Noord-Nederland is het woord *politie* in de volkstaal bekend in den zin van politiedienaar. In Zuid-Nederland is dit zoo goed als algemeen. In het Hasseltsch is de term mannelijk met die beteekenis ; men spreekt er van

Jan de pelis, Nonk de pelis, enz. Zie hierboven voor het Brugsch, de aanhaling uit het stuk van K. DE WOLF : „Plisse Backers !” Het woord heeft in dien zin natuurlijk ook een meervoud. Wie heeft er in Vlaamsch-België nooit het volksdeuntje gehoord of gezongen waarin dat meervoud zoo uitstekend rijmt :

Sisse stond te pissen (met permissie)
Aan de poort van 't staminee ;
Daar kwamen twee polissen
En ze namen Sisse mee !

Daar bestaan wel tien varianten van in verschillende dialecten van Vlaamsch-België.

In het Duitsch is het woord *gens d'armes* veel later doorgedrongen dan in het Nederlandsch. In navolging van het vroegere Fransch gebruik heette in de 18^e eeuw een Pruisisch kurassiersregiment *gens d'armes*. Zoo schrijft LESSING in 1780 in zijn Brieven (XVIII, 364) : der Feldprediger bey den Gens d'armes in Berlin. Die naam bestond tot 1806 ; doch in dien tijd drong overal de nieuwe Fransche beteekenis van *gendarme* door (zie HANS SCHULZ, *Deutsches Fremdwörterbuch*, Strassburg, 1911, bl. 240).

Van 1809 af werden in de meeste Duitsche staten de tot dan toe bestaande *Landjäger* of *Polizeihusaren* naar het Fransche voorbeeld door *Gendarmerien* vervangen. In Pruisen geschiedde dit reeds bij edikt van 1802. Het Fransche woord werd op die wijze bijzonder populair en drong onder allerlei vormen door in de dialecten als b. v. Schandarm, Schandar, Schandôr, Standarm ; in de kinderspelen zelfs als Schampuz (zie FR. SEILER, *Die Entwicklung der deutschen Kultur im Spiegel des deutschen Lehnworts*, IV. Tl., 2. Abschnitt, Halle, 1925, bl. 104).

K. G. ANDRESEN (*Ueber deutsche Volksetymologie*, Leipzig, 1919), bl. 88 maakt volgende opmerking : „Die „dem deutschen Lautstande möglichst genäherte Form

„*Schandarm*, aus *Gendarme*, ursprünglich frz. gens d'armes, „hat man in der Entrüstung über die angeblich so schändlich tätigen Arme dieses Sicherheitsbeamten geradewegs „in *Schand-arm* zu zerlegen sich erkühnt; in Achen gilt „dafür *Standarm*, in der bayr. und preuss. Mundart „*Standar* neben *Schandar*, im Niederdeutschen *Schandarre*.”

De schrijfwijze *Gendarm* is ook niet oud in Duitschland. Nog in 1806 moet HEUBERGER voorschrijven: „*Gendarme*, nicht *Gensd'armes*” (zie H. SCHULZ, o. c., bl. 240).

De term *gendarmerie* werd schertsend ook wel eens voor *gendarm* gebruikt; zoo bij Glasbrenner, 1835, Berlin, I, 21: „so kommt ein Gend'armerie” (zie H. SCHULZ, o. c. en vergelijk met het hierboven besproken gebruik van *maréchaussée* en *politie*).

Het is ongelooflijk in hoeveel talen de termen *gendarme* en *gendarmerie* zijn overgenomen met de nieuwe beteekenis die de Fransche omwenteling er aan gegeven heeft. Men treft ze aan in het Russisch, het Poolsch, het Servisch, het Kroatisch, het Bulgaarsch, het Roemeensch, het Italiaansch, het Hongaarsch, het Spaansch, het Nederlandsch, het Deensch, het Noorsch, het Zweedsch, in Oostenrijk, in Zwitserland, enz. Telkens worden de twee woorden min of meer gewijzigd en aangepast aan de klanken van de ontleenende taal.

In sommige landen als Polen, Oostenrijk, Joegoslavië, enz. heet de Rijkspolitie nog *gendarmerie*; in andere landen daarentegen zijn *gendarme* en *gendarmerie* geen officieele termen meer doch ze zijn mondgemeen onder het volk.

In de randstaten van Rusland die na den wereldoorlog onafhankelijk zijn geworden, als Finland en de Baltische staten, stonden de woorden *gendarme* en *gendarmerie* in geen geur van heiligheid wegens de slechte herinneringen die de Russische gendarmen er hadden nagelaten. De twee termen werden dan ook ongenadig geweerd uit den offi-

cieelen woordenschat dier landen. Zoo handelden ook de Nederlanders in 1814 en de Belgen in 1830.

In Engeland schijnen de twee termen nooit volledig burgerrecht te hebben verkregen. Wel begrijpt men ze als vreemde woorden en men treft ze dan ook reeds aan van in de 16^e eeuw. Doch volkstermen werden ze nooit in het Engelsch.

En zoo zijn we aan het einde gekomen van deze al te lange verhandeling over *gendarme* en *gendarmerie*. We meenen echter dat het de moeite waard was er onzen tijd aan te besteden, vooral daar deze woorden, als de meeste bastaardwoorden, niet eens vermeld worden in het *Wdk der Nl. Tl.* Weinige termen hebben bovendien zulk een bewogen geschiedenis en zulk een invloed gehad als *gendarme*: het woord ontstaat in de 14^e eeuw in Frankrijk als een samengesteld woord *gens d'armes*; omstreeks 1500 en waarschijnlijk nog vroeger trekt het reeds de grens over en wordt later in verschillende talen opgenomen.

Aan het einde der 18^e eeuw verandert het radikaal van beteekenis en met die beteekenis verovert het bijna gansch Europa. Het dringt door in de verschillende volkstalen; wel wordt het hier en daar uit den officieelen woordenschat geweerd, doch het blijft leven op de lippen van het volk.

Gendarme is niet enkel interessant in taalkundig en vooral semantisch opzicht, het woord heeft ook zijn waarde voor de cultuurgeschiedenis en in dit dubbel opzicht mocht het, naar mijn meening, wel een beetje uitvoerig behandeld worden.